

RECENZJE, OMÓWIENIA, SPRAWOZDANIA

Karolina Makowska
Uniwersytet w Białymstoku
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5743-7460>
e-mail: k.makowska@uwb.edu.p

Intercontinental Dialogue on Phraseology: Reproducibility of Multiword Expressions in Paremiological and Linguo-cultural Studies. **Vol. 10. Ed. J. Szerszunowicz. University of Białystok Publishing House. Białystok 2021, ss. 208**

Recenzowana książka stanowi dziesiąty tom serii wydawniczej „Intercontinental Dialogue on Phraseology” (IDP), zainicjowanej po spotkaniu frazeologów polskich i japońskich na Kwansei Gakuin University. Tomy z serii IDP zawierają prace frazeologów, paremiologów i innych badaczy zajmujących się stałymi połączeniami wyrazowymi ze wszystkich kontynentów. Pierwsze cztery tomy (IDP 1, IDP 2, IDP 3, IDP 4) powstały przy udziale badaczy z Kwansei Gakuin University i University of Tsukuba w Japonii, którzy byli ich współredaktorami. Pozostałe monografie zbiorowe stanowią pokłosie konferencji Europhras zorganizowanej na Uniwersytecie w Białymstoku w 2018 r.¹

Recenzowany tom (IDP 10) składa się z pięciu części zawierających łącznie jedenaście tekstów opracowanych na podstawie referatów wygłoszonych na konferencji Europhras 2018 zorganizowanej pod hasłem *Reproducibility from a Phraseological Perspective: Structural, Functional and Cultural Aspects*, która odbyła się na Uniwersytecie w Białymstoku 10–12 września

¹ Szczegółowe informacje bibliograficzne dotyczące poszczególnych tomów podano w wykazie literatury. Należy odnotować, że po wspomnianej konferencji powstało także opracowanie niebędące częścią serii „Intercontinental Dialogue on Phraseology”, mianowicie monografia poświęcona (nie)grzeczności we frazeologii i paremiologii pod redakcją Anny Gondek i Joanny Szczęk (2018), która zawiera prace powstałe na podstawie referatów wygłoszonych w jednej z sekcji tematycznych konferencji Europhras 2018. Na bazie wystąpień w sekcjach tematycznych powstały również tomy IDP 5, IDP 6, IDP 7.

2018 r.² Tom zawiera artykuły poruszające problemy z zakresu frazeologii i paremiologii analizowane z perspektywy językoznawstwa kognitywnego, stosowanego i kulturowego.

Pierwsza część książki zatytułowana *Phraseology from the Perspective of Applied Linguistics and Ethnolinguistics* rozpoczyna się artykułem *Phraseology and Cognitive Entrenchment: Corpus-based Evidence and Applications for Language Teaching and Translation* autorstwa Jean-Pierre'a Colsona. Badacz zwraca uwagę na fakt, że ugruntowanie kognitywne sytuuje się w pobliżu innych kluczowych pojęć z zakresu frazeologii: odtwarzalności, stałości i idiomatyczności. W tekście omówiono eksperyment przeprowadzony na dużym korpusie językowym, który wykazał, że frazeologia komputerowa umożliwia zarówno ustalenie częściowych dowodów dla pojęć teoretycznych, jak i stanowi praktyczne narzędzia dla ogółu użytkowników języka. Praca przedstawia dowody na proabalistyczny charakter sieci konstrukcji. Jej autor podkreśla, że jeden wynik statystyczny *cpr-score*, używany przede wszystkim do wyodrębniania frazeologizmów, daje istotne wyniki dla innych typów konstrukcji, w tym leksykalnych (w przypadku segmentacji wyrazów w języku chińskim), odniesień kulturowych i nazywanych jednostek, a nawet bardziej schematycznych lub abstrakcyjnych wzorców leżących u podstaw konstrukcji składniowych.

Frazeologiczne odzwierciedlenie aspektów kulturowych stanowi główny temat artykułu Munzhedziego Jamesa Mafeli pod tytułem *Exploring Culture-related Idioms in Tshivenda*. Autor wychodzi z założenia, że idiomy, jednostki ważne w codziennej komunikacji, przekazują liczne informacje kulturowe. Znajomość stałych połączeń wyrazowych świadczy o kompetencji osoby posługującej się danym językiem. Różnorodne związki idiomatyczne odzwierciedlają specyfikę językowo-kulturową danej społeczności etnicznej, rozwijają się w czasie i werbalizują wiedzę o świecie widzianym w danej kulturze. Przykładem działania tych mechanizmów jest dogłębna analiza idiomów języka tshivenda zaczerpniętych z wybranych źródeł leksyko-graficznych. Przeprowadzone badanie ujawnia wiele faktów dotyczących społeczności Vhavenda, jej życia i środowiska. Autor artykułu podkreśla znaczenie zrozumienia kultury innych grup językowych, która może być przekazywana przez jednostki figuratywne, takie jak idiomy, w celu poprawienia komunikacji między tymi grupami.

² Monografia w wersji elektronicznej jest dostępna w repozytorium UwB: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/12090/1/Reproducibility_of_multiword_expressions.pdf

Część druga tomu, *Phraseology across Languages: an Onomasiological Perspective*, zawiera dwa teksty, których autorzy przedstawiają wyniki badań jednostek idiomatycznych ze składnikami należącymi do wybranych pól semantycznych. Jasminka Delova-Siljanova w artykule *Somatic Phrases: Macedonian-Czech Parallels* koncentruje się na stałych wyrażeniach z nazwami części ciała w perspektywie porównawczej: czesko-macedońskiej i macedońsko-czeskiej. Idiomy somatyczne stanowią największy zbiór związków wyrazowych w językach naturalnych, co jest uwarunkowane przyjęciem przez użytkowników poszczególnych języków perspektywy antropocentrycznej. W pracy dokonano analizy kontrastywnej pod kątem aspektów struktury, semantyki oraz międzyjęzykowej ekwiwalencji jednostek odtwarzalnych z nazwami części ciała. Badanie ma charakter wieloaspektowy i kompleksowy, obejmuje problemy pragmatyczne, językowe i kulturoznawcze.

Celem tekstu *Deutsche und georgische Phraseologismen mit Farbensymbolik* autorstwa Nany Stambolishvili i Anzora Abuseridze jest porównanie idiomów niemieckich i gruzińskich z wybranymi terminami kolorystycznymi. Artykuł dotyczy jednostek frazeologicznych o znaczeniu symbolicznym, które zawierają leksemy *grün* 'zielony', *blau* 'niebieski', *grau* 'szary' i *gelb* 'żółty' w języku niemieckim w porównaniu z gruzińskim. Badanie pozwoliło na poznanie pozytywnych i negatywnych konotacji wybranych terminów kolorystycznych we frazeologii niemieckiej i gruzińskiej, ustalenia dziedzin, do których należą te idiomy oraz zanalizowanie ich ekwiwalencji międzyjęzykowej. Przykładowo kolor niebieski symbolizuje oszustwo w języku niemieckim, zaś w języku gruzińskim barwa ta nie ma konotacji kulturowych, co znajduje odzwierciedlenie w zasobach frazeologicznych porównywanych języków.

Część trzecia, zatytułowana *A Contrastive Analyses of Notions Expressed by Reproducible Language Units*, również zawiera dwa artykuły. Pierwszy z nich – *Lingvoculturological Aspect of Russian, Bulgarian and Polish Proverbs on the Subject of Human and Human Nature* napisany przez Annę O'Byrne przyjmuje perspektywę międzyjęzykową, prezentując materiał wielojęzyczny, mianowicie rosyjsko-bułgarsko-polski. Autorka tekstu wykorzystuje koncepcję minimum paremiologicznego w celu poszukiwania przysłów z pola „człowiek i ludzka natura” w języku rosyjskim, które później zestawiane są z ich obcojęzycznymi odpowiednikami. Korpus badawczy opracowano na podstawie paremii wyekscerpowanych z rosyjsko-słowiańskiego słownika przysłów opublikowanego w 2000 r. w Sankt Petersburgu. Celem badania jest analiza ekwiwalencji międzyjęzykowej wyekscerpowanych jednostek, a następnie wskazanie tych o motywacji kulturowej i znalezienie luk w porównywanych językach, tj. rosyjskim, bułgarskim i polskim.

Uwzględnienie wewnętrznej formy jednostek paremiologicznych pozwala na analizę międzyjęzykowych korespondencji, tj. przedstawienie ekwiwalentów pełnych oraz odpowiedników częściowych o różnym stopniu lakunarności w poszczególnych językach. Ponadto wzięto pod uwagę aktualizację i odtwarzalność jednostek, co umożliwiło wykazanie, że przysłowia należą do „żywych” jednostek językowych.

Ujęcie komparatystyczne przyjęła również autorka opracowania *Rumeur et calomnie – modalités du mensonge (étude contrastive d'unités idiomatiques françaises, roumaines et bulgares)*, Radostina Zaharieva, która podejmuje refleksję nad oszczerstwami i plotkami jako sposobami kłamania w trzech językach: francuskim, rumuńskim i bułgarskim. Korpus badawczy tworzą głównie kolokacje, frazeologizmy i przysłowia. Celem pracy jest identyfikacja kluczowych cech tych dwóch zjawisk i ich werbalizacji oraz dyskusja na temat aksjologicznego nacechowania omawianych połączeń wyrazowych. Badaczka próbuje także ustalić, jaka relacja zachodzi między obrazem oszczerstwa i pogłoski zawartym w jednostkach frazeologicznych a jego naukowym odpowiednikiem.

Część czwarta, zatytułowana *Theoretical and Empirical Approaches to Proverbs*, skupia się na paremii widzianej i badanej z różnych perspektyw. Zawiera trzy prace, których autorami są paremiolodzy z Finlandii i Polski. Pierwszy artykuł autorstwa Liisy Granbom-Herranen zatytułowany *A Regional Newspaper as a Repository for Proverbial Expressions – Proverbs Included in SMS Messages* koncentruje się na przysłowia, które były używane na co dzień w Finlandii na początku XXI w., i ich percepcji w codziennym kontekście. Autorka opisuje, w jaki sposób można identyfikować przysłowia i zdania przysłowiowe w korpusie mowy pisanej, zawierającym ok. 70 tys. niezredagowanych wiadomości tekstowych wysłanych do publikacji jako krótkie listy do redakcji fińskiego regionalnego dziennika. W zasobach tych zidentyfikowano ponad 7 tys. jednostek zawierających przysłowia, potencjalne przysłowia, cytaty z Biblii lub odniesienia do nich. Wyniki badań wskazują, że przysłowia są ważną częścią współczesnego fińskiego języka potocznego. Autorka zauważa jednak, że kontekst użycia zmienił się w okresie, w którym zbierano fińskie przysłowia (tj. na przestrzeni ponad dwóch wieków). Większość tradycyjnych przysłów odnosi się do rolnictwa i zawiera terminy agrarne, ale według ustaleń badaczki paremie te są często używane w innym niż tradycyjny kontekście i nabierają nowego znaczenia we współczesnym języku fińskim.

Z kolei artykuł Bożeny Kochman-Haładyj *Weather Proverbs/Sayings as Modes of Exhorting People to Take or Refrain from Action* ma na celu

zbadanie i kategoryzację przysłów/powiedzeń pogodowych w odniesieniu do ludzkiego działania. Autorka przyjmuje semantyczne podejście do analizy materiału badawczego, na który składają się jednostki opisujące ludzkie działanie. Zostały one zaczerpnięte ze zbioru paremiograficznego *Weather wisdom: proverbs, superstitions, and signs* (1996). W badaniu analizowane są dwie grupy przysłów: paremie należące do pierwszej grupy nie werbalizują bezpośrednio perspektywnych i/lub sugerowanych działań człowieka, w jednostkach z drugiej potrzeba określonej czynności jest implikowana warunkami pogodowymi, o których mowa w przysłowia. Ponadto w artykule zwrócono uwagę na pragmatyczny aspekt przysłów pogodowych.

Przysłowia znajdują się również w obszarze zainteresowań badawczych Outi Lauhakangas, autorki artykułu *Better Familiar Bad than Unfamiliar Good. Re-evaluation of Common Values by Proverb Use*. W pracy przyjęto założenie, że przysłowia są reinterretowane lub przekształcane w celu dostosowania do rozmaitych sytuacji, aby mogły funkcjonować w procesie komunikacji językowej. Celem badania jest sprawdzenie, jak znane wzorce prowerbialne są wykorzystywane we współczesnych mediach, a także omówienie, w jaki sposób kanoniczna postać paremii może skłaniać użytkowników języka do akceptowania poglądów, które w innym przypadku nie byłyby przez nich akceptowane. Przysłowie znane użytkownikom języka wyjaśnia decyzje w ramach tradycyjnych procedur; jednak w przypadku niejednoznacznych sytuacji decyzyjnych to, co jest akceptowane i powszechnie ustalone, może nie mieć zastosowania. Badanie to otwiera możliwości określania, w jaki sposób przysłowia i wzorce przysłów funkcjonują w niejednoznacznych, a czasem krytycznych społecznie sytuacjach.

Phraseological units and their textual potential in literary and political discourse to tytuł części piątej, która zawiera dwa artykuły. Pierwszy, „*With an Open Soul and Heart*”: *Nikita Khrushchev's Translated Messages to the American People*, Eleny V. Carter, dotyczy językowych i kulturowych aspektów tłumaczenia połączeń metaforycznych. Autorka dokonuje porównawczej analizy międzyjęzykowej zasobu figuratywnych werbalizacji konceptów duszy i serca, użytych w przemówieniach politycznych przywódcy ZSRR Nikity Chruszczowa podczas jego dwóch wizyt w USA (1959–1960). Celem badań jest analiza, w jaki sposób jednostki frazeologiczne zawierające leksemy *soul* ‘dusza’ i *heart* ‘serce’ są tłumaczone z języka rosyjskiego na angielski. Szczególną uwagę poświęcono określeniu metafor pojęciowych i językowych w badanych językach w celu omówienia różnic i podobieństw w strukturze pojęciowej i kulturze. Atut artykułu stanowi bogata egzemplifikacja omawianych zjawisk.

Część piąta zawiera również pracę Ludmiły Torlakovej *Use of Figurative Language in „The Land of the Sun” by Hanan al-Shaykh*. Tekst przedstawia istotne i interesujące problemy tłumaczenia idiomów w tekstach literackich z perspektywy semantyki i stylistyki kognitywnej. Materiał do analizy stanowi nowela *Kraina Słońca* (*Arđ al-Shams*, 1994) napisana przez libańską pisarkę Hanānē al-Shaykha, używającą rozmaitych połączeń wyrazowych o charakterze metaforycznym. Celem badania jest określenie specyfiki pisarstwa al-Shaykh przejawiającej się w wykorzystaniu figur retorycznych jako techniki kreowania jej stylu oraz sposobu werbalizacji treści. Artykuł daje obraz tego, w jakim stopniu cel dyskursu i znaczenie tematu tekstu al-Shaykh można zidentyfikować za pomocą szczegółowej analizy lingwistyczno-pojęciowej. Torlakova pokazuje, w jaki sposób autorka w swoim opowiadaniu realizuje jednocześnie kilka różnych celów dyskursu, tj. opowiada o trudnej pozycji kobiet w społeczeństwie, przedstawia relacje płci, ukazuje przewagę tradycji i wierzeń konserwatywnych oraz opisuje, jak prowadzą one do tragicznych konsekwencji.

Tematem przewodnim recenzowanego tomu jest odtwarzalność – jedno z kluczowych pojęć we współczesnym językoznawstwie. Przyjmując szeroką perspektywę frazeologii, autorzy badają różne rodzaje reproductów, czyli odtwarzalnych jednostek językowych, takich jak idiomy, przysłowia, skrzydlate słowa i inne połączenia wyrazowe o różnym stopniu stałości. Artykuły zebrane w niniejszej monografii dotyczą szerokiego wachlarza zagadnień z zakresu frazeologii i paremiologii.

Tym, co sprawia, że książka stanowi szczególnie cenny wkład do badań frazeologicznych, jest połączenie analiz o charakterze teoretycznym z prezentacją możliwości praktycznego zastosowania uzyskanych wyników. Na uwagę zasługuje różnorodność podejść reprezentowanych przez autorów, którzy przyjmują rozmaite podejścia metodologiczne. Z tego powodu monografia ta może zainteresować zarówno doświadczonych naukowców, jak i studentów podejmujących w swoich pracach zagadnienia z zakresu frazeologii, frazematyki i paremiologii. Tom ukazuje świeże spojrzenie na możliwości badania stałych połączeń wyrazowych w danym języku oraz w ujęciu kontrastywnym, przedstawiając innowacyjne i inspirujące propozycje badawcze. Artykuły obok ujęć tradycyjnych przedstawiają bowiem nowe rozwiązania metodologiczne w zakresie frazeologii i paremiologii, a szerzej ujmując, odtwarzalności w języku.

Literatura

- IDP 1: *Intercontinental Dialogue on Phraseology: Research on Phraseology in Europe and Asia: Focal Issues of Phraseological Studies*. Vol. 1. Eds. J. Szerszunowicz, B. Nowowiejski, K. Yagi, K. Takaaki. University of Białystok Publishing House. Białystok 2011. Online: <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/4100>.
- IDP 2: *Intercontinental Dialogue on Phraseology: Research on Phraseology Across Continents*. Vol. 2. Eds. J. Szerszunowicz, B. Nowowiejski, K. Yagi, K. Takaaki. University of Białystok Publishing House. Białystok 2013. Online: <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/4243>.
- IDP 3: *Intercontinental Dialogue on Phraseology: Linguo-cultural research on Phraseology*. Vol. 3. Eds. J. Szerszunowicz, B. Nowowiejski, P. Ishida, K. Yagi. University of Białystok Publishing House. Białystok 2015. Online: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/5500/1/Linguo-cultural_research_on_phraseology.pdf.
- IDP 4: *Intercontinental Dialogue on Phraseology: Reproducible Language Units from an Interdisciplinary Perspective*. Vol. 4. Ed. J. Szerszunowicz. University of Białystok Publishing House. Białystok 2020. Online: <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/12361>.
- IDP 5: *Intercontinental Dialogue on Phraseology: Reproducibility and Variation of Figurative Expressions: Theoretical Aspects and Applications*. Vol. 5. Eds. M. Omazić, J. Parizoska. University of Białystok Publishing House. Białystok 2020. Online: <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/9680>.
- IDP 6: *Intercontinental Dialogue on Phraseology: Frazeologia a reprodukowalność w teorii i w praktyce komunikacyjnej: problemy – metody analizy – opis*. T. 6. Red. W. Chlebda, J. Tarsa. University of Białystok Publishing House. Białystok 2020. Online: <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/9936>.
- IDP 7: *Intercontinental Dialogue on Phraseology: Contexts and Plurality in Phraseology: Didactics, Learning and Translation*. Vol. 7. Eds. M. Albano, J. Miller. University of Białystok Publishing House. Białystok 2020. Online: <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/13325>.
- IDP 8: *Intercontinental Dialogue on Phraseology: Applied Linguistics Perspectives on Reproducible Multiword Units: Foreign Language Teaching and Lexicography*. Vol. 8. Eds. E. Gorlewska, J. Szerszunowicz. University of Białystok Publishing House. Białystok 2020. Online: <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/10862>.
- IDP 9: *Intercontinental Dialogue on Phraseology: Reproducible Multiword Expressions from a Theoretical and Empirical Perspective*. Vol. 9. Eds. M. Awier, J. Szerszunowicz. University of Białystok Publishing House. Białystok 2020. Online: <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/11357>.
- IDP 10: *Intercontinental Dialogue on Phraseology: Reproducibility of Multiword Expressions in Paremiological and Linguo-cultural Studies*. Vol. 10. Ed. J. Szerszunowicz. University of Białystok Publishing House. Białystok 2021. Online: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/12090/1/Reproducibility_of_multiword_expressions.pdf.
- Phraseologie und Parömiologie der (Un)Höflichkeit: Sektionsbeiträge der internationalen EUROPHRAS-Tagung in Białystok/Polen, 10.–12. September 2018*. Red. A. Gondek, J. Szczęk. Verlag Dr. Kovač. Hamburg 2019, ss. 398.

